SPOREN VAN HERINNERING

nr. 08
Juni
2013

BELGIQUE - BELGIË
P.P.
BRUXELLES X
1/9464

PEDAGOGIE EN GESCHIEDENISOVERDRACHT

EEN UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

| DRIEMAANDELIJKS | JAARGANG 2 | NR.8 | APRIL – JUNI 2013
| AFGIFTEKANTOOR: BRUSSEL X | ERKENNINGSNUMMER SPOREN VAN HERINNERING: P602292

INHOUDSOPGAVE

IN MEMORIAM
Een brief
van Vidal Séphiha p. 2

VRAAGSTUK
Recensie "Africa"
Postkoloniaal theater
Het Africa in Afrika p. 4

VARIA
Tentoonstellingen:
zien, lezen, verstaan p. 6

Laureaten: de Jaarlijkse
Wedstrijd van de Stichting
Auschwitz p. 8

Verantwoordelijk uitgever
Henri Goldberg
vzw Auschwitz in Gedachtenis
Huidevettersstraat 65 – 1000 Brussel

IN MEMORIAM

De Stichting Auschwitz meldt u met droefheid het overlijden van haar Voorzitter de Heer Paul Baron Halter Overlevende van Auschwitz en Verzetsstrijder

– Voorzitter van de Belgische vriendenkring van gewezen politieke gevangenen van Auschwitz-Birkenau, kampen en gevangenissen van Silezië
– Voorzitter van de Stichting Auschwitz
– Voorzitter van de vzw Auschwitz in Gedachtenis

– Officier in de Orde van Leopold II met Gekruiste Zwaarden
– Oorlogskruis 1940 met Palmtak
– Medaille van de Gewapende Weerstand 1940-1945
– Medaille van de Vrijwillige Strijder van de Oorlog 1940-1945
– Kruis van de Politieke Gevangene 1940-1945
– Kruis van Auschwitz (Polen)
– Federaal Kruis van 1ste Klasse Verdienste van de Bondsrepubliek Duitsland
– Hij werd tot Baron verheven door Zijne Majesteit Koning Albert II van België in 1996

Zijn leuze was « *Eer Plicht Rechtvaardigheid* »

Geboren te Genève op 10 oktober 1920 en overleden te Molenbeek op 30 maart 2013

Overeenkomstig zijn wens, zal zijn lichaam afgestaan worden aan de Wetenschap

EEN BRIEF VAN VIDAL SÉPHIHA

Allerbeste Paul,

Ik was sinds 1 maart 1943 in Mechelen toen ik je begin september zag tussen de stroom van nieuwe gevangenen.

We wisselden een paar woorden en ik vond je pas terug in *Fürstengrube*, de bestemming van het commando dat werd gevormd met de overlevenden van de enorme selectie bij onze aankomst in Birkenau op 22 september.

Natuurlijk heb je, net als ik, de horror van de verzegelde wagons, de schokken en de haltes ervaren, maar je had ook deze plotselinge dromen van vrijheid, onder meer in Breslau. De trein werd 's nachts gestopt (ik bevond me toen ter hoogte van het enige venster), op het perron aan de overkant boden de mensen van een circus ons onderdak aan, als we erin zouden slagen om te ontsnappen. Een droom uiteraard, maar ik wens de auteurs ervan nog steeds en altijd te danken.

Auschwitz-Birkenau: de afdaling in de hel, onder het geweld van de geweerkolven, de menigte, het geschreeuw, de gevangenen, de slagen, beelden van de slavernij in Egypte, dat van de *Haggadah*[1] van mijn vader, de groteske realiteit van onze blootgestelde lichamen, de nerveuze lach naar de eersten die geschoren werden, het terechtwijzen van diegenen die hun wilskracht verloren, de douches, de kleding, de schoenen met een gebaar van trek-je-plan.

En dan het commando *Fürstengrube*, 30 km ten noorden van Auschwitz in een kolenindustriecomplex, onder leiding van IG Farben Industries, waaraan de SS onze mankracht verkocht.

Dit alles hebben we later vernomen. Hoe kon een plebejische *Häftling* (gevangene) hier meer van weten? We wisten zelfs de datum niet. Het waren enkel geruchten wat de klok sloeg in dit universum van twee hectaren waarin we zelf de muur moesten bouwen – metselaars of niet – die ons zouden opsluiten.

De ingang? Een portaal met daarboven een *Glück auf!* (de groet van de Duitse mijnwerkers) en het nu tragisch beroemde opschrift *Arbeit macht frei* (werk maakt vrij).

Cynisme en spot, terwijl onze kameraden dag na dag, uitgeput door het werk en de slagen in de ellende stierven of werden "geselecteerd" voor de gaskamers in Auschwitz-Birkenau, wisselden drie teams van *Häftlingen*, voornamelijk Joden, elkaar om beurten af. Aan de uitgang van onze galerijen, in de lange gangen van de mijn, stelde zich steeds dezelfde vraag va diegenen die buiten kwamen aan de volgende ploeg *"wie iz die Zuppe haynt"* (hoe is de soep vandaag?). Als het antwoord *"gedechte"* (dik) was, verheugden wij ons.

Men moest zijn plan wel trekken om een plaats te vinden in deze wereld! En het was hier, lieve Paul, dat jij de *Uhrmacher*, wijlen Harry Gold, de *Buchbinder* en ikzelf, de *Reinemacher*, in staat waren om enkele uren slaap te laten en al werkend ons dagelijks leven ietwat te verbeteren.

Ook Jean-Claude, de zoon van Jules Isaac, die het kamp moest helpen in te richten, en Maurice Kubowski, de architect, hielpen ons beiden vaak.

Jij, je noemde me een kind, want ik bezat inderdaad jouw politieke rijpheid niet, je gaf me raad en behoedde me voor grootse stommiteiten en hielp me zo ontsnappen aan een gewisse dood.

De laatste keer dat we elkaar ontmoetten (in september 2004, te Mechelen), hadden we het over de terechtstellingen en het bezoek van een delegatie van het Rode Kruis, waardoor we de hele dag gemobiliseerd werden op de appelplaats, wat het leven kostte aan tientallen kameraden.

Zoals ik, begreep je dat onze *Kapellmeister* ons al zingend weerstand leerde bieden door het componeren van dit lied dat het traditionele lied van de Duitse mijnwerkers verving en dat de SS aanvaardde en verplichtte, ondanks de gekozen woorden.

Hallo! Hallo! Wij zijn de mijnwerkers.
We dalen en stijgen per lift en brengen een rijke buit mee.
Steenkool zal zorgen voor licht, warmte en benzine.
Wanneer het werk ons zal bevrijd hebben
kunnen we terug naar huis.
Wanneer het werk ons zal bevrijd hebben
kunnen we terug naar huis.

Gezongen bij de ingang van het kamp, uitgeput door het werk, moesten we kijken naar de rode en spottende gezichten van de SS-leden die ons telden en hertelden…

En op 17 januari 1945, aan de vooravond van het SS-bevel tot evacuatie van alle kampen van Opper-Silezië, gingen we uit elkaar. Jij raadde me aan te blijven, ik vertrok en onderging zo de Dodenmarsen en de Dodentreinen.

In Brussel gaf me je het horloge dat je me beloofd had als we het er levend zouden vanaf brengen. Ik hervatte mijn studies, die door de *numerus clausus* onderbroken waren. Jij hebt, dankzij je onvermoeibare acties en je gerenommeerde driemaandelijks tijdschrift de herinnering aan de kampen en de genociden bestendigt en verdiept. Ik, van mijn kant, bleef publiekelijk getuigenis afleggen en verkreeg, dankzij jouw steun, de plaatsing van een Joods-spaanse gedenkplaat in Birkenau.

Net als jij, strijd ik tegen dat andere racisme, namelijk het onnozele antigermanisme en tegen de mythe van onze zogenaamde zwijgzaamheid. In 1963, toen ik leraar Spaans was aan de normale Israëlische oriëntaalse school, waagde de toenmalige directeur, Emmanuel Levinas, het me te verbieden om over Auschwitz te spreken met mijn leerlingen. Verontwaardigd, heb ik dit natuurlijk geweigerd.

Beste Paul, je zult niet tevergeefs hebben gestreden!
Je bent en zal voor altijd de vriend blijven waar we vandaag om rouwen.

VIDAL SÉPHIHA

Haïm Vidal Séphiha, geboren 28 januari 1923 in Brussel, is een taalkundige en professor emeritus. Hij is de grondlegger van de studie van het Ladino of Judeo-Spaans, dat vandaag door een aantal sefaradische Joden wordt gesproken, en ijverde voor het behoud en de emancipatie van deze bedreigde taal. Hij werd in 1943 gearresteerd en gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau, als lotgenoot van onder meer Paul Halter. Hij keerde in 1945 terug.

(1) Boekje dat het verhaal van de Joodse slavernij in Egypte en de uittocht uit Egypte behandelt.

RECENSIE "AFRICA" POSTKOLONIAAL THEATER

Het Africa in Afrika

Peter Verhelst is sinds 2006 verbonden aan het theatergezelschap NTGent. Zijn recentste werk bij het gezelschap ontstond in samenwerking met Oscar Van Rompay, met wie hij dezelfde passie deelt voor Afrika: het zwarte continent. Na het bundelen van hun ideeën, ervaringen en talenten ontstond de voorstelling 'Africa', dat bij vele toeschouwers nog lang blijft nazinderen.

Peter Verhelst kwam voor het eerst in aanraking met Afrika via een vriendin die er een project opzette, Oscar Van Rompay ging er als jonge idealist heen om er les te geven en beheert tegenwoordig zelf een boomplantage in Kenia. Hier is hij acteur, daar is hij ondernemer. Het zijn volgens hem totaal gescheiden werelden, maar Peter Verhelst zette hem aan tot het verenigen van de twee in een theaterstuk.

De voorstelling gaat echter niet 'louter' over Afrika, maar over Africa: het droombeeld dat de niet-zwarte koestert over het zwarte continent. Er wordt geen objectieve schrijfwijze gebruikt omdat de theatermakers geen objectieve visie over Afrika willen overbrengen, integendeel: ze tonen wat zij als blanke ervaren hebben in dat grote, overweldigende, exotische continent.

In het eerste deel van de voorstelling krijgt de toeschouwer een spiegel voorgehouden over de gangbare clichés die de westerling koestert over Afrika. Dat romantische clichébeeld zal echter met de grond worden gelijkgemaakt in het tweede deel. Per anekdote die Van Rompay hier vertelt, krijgt de toeschouwer een puzzelstukje bij om een nieuw beeld mee te vormen. Het lijkt echter alsof geen enkel stukje past, alsof ook veel te weinig stukjes worden aangereikt om de puzzel te vervolledigen.

Het eerste, exuberante deel verschilt zowel qua stijl als qua inhoud van het tweede, veel soberdere deel. De verdeeldheid van het land én de acteur krijgt zo ook dramaturgisch vorm.

© Kurt Van der Elst

Hakuna matata

Bij het binnenkomen van de zaal in de Minardschouwburg valt het kleine decor onmiddellijk op: er staat een stukje Afrika, gemaakt uit zand, wat exotische planten en een uit golfplaten vervaardigd hutje. Daarnaast staat Oscar Van Rompay geduldig te wachten tot iedereen heeft plaatsgenomen en de zaallichten kunnen doven. Het is duidelijk: dit is theater. Bij het verduisteren van de zaal, transformeert ook Van Rompay in een donker persoon. Hij spuit zich helemaal zwart met verf, en steekt vervolgens een monoloog af in het Swahili, doorspekt met Engels en Nederlands. Had Van Rompay voor de voorstelling niet nog op het podium gestaan, dan had hij het leeuwendeel van de toeschouwers overtuigd van zijn zwartheid. Op de achtergrond horen we geluidsfragmenten die door de acteur zelf zijn opgenomen in Kenia. Van Rompay rijgt zowat alle clichébeelden die we over 'de' Afrikaan kunnen hebben aan elkaar: hij kruipt als een aap, praat met een Afrikaanse tongval, is zich enorm bewust van zijn achterste en danst de ziel uit zijn lijf . De clichés zijn zo treffend dat de toeschouwers ongemakkelijk gegrinnik niet kunnen onderdrukken. Wij, de blanken, worden hier ongegeneerd met onze vooroordelen geconfronteerd. Het culminatiepunt van dit clichébeeld eindigt met een intensieve 'Afrikaanse' dans, waarbij Van Rompay geen overdreven kontbewegingen schuwt.

© Kurt Van der Elst

Hier: Afrika. Hier: België

Opeens springen de zaallichten terug aan. Oscar Van Rompay staat, gewassen en aangekleed, terug vooraan en kijkt het publiek even aan voor hij verdergaat. Het gelach verstomt onmiddellijk, nu wordt het serieus. Met "Ik ben Oscar Van Rompay. Het is 12 augustus 2001. Ik vertrek naar Kenia", begint Van Rompay het tweede deel van 'Africa'. De zaallichten blijven aan, en Van Rompay blijft vooraan staan. Hij vertelt over zijn ervaringen in Kenia op een haast verslaggevende wijze. De ene anekdote is positief, de andere negatief. Hij vertelt over hoe alles, maar dan ook alles anders is in Afrika. Soms is Van Rompay ongemakkelijk eerlijk, en vertelt hij bijvoorbeeld dat hij zijn leerlingen op een bepaald ogenblik moest straffen met stokslagen. Of hoeveel (of hoe weinig) hij zijn werknemers betaalt. Of hoe hij als enige de ziekenwagen belt voor een gewonde op de weg. Hoe langer Van Rompay de grote gaven én tekortkomingen van het land uit de doeken doet, hoe meer de vraag rijst of je er als blanke ooit volledig ontwikkelingswerker kan zijn, of ergens ook altijd een kolonisator bent. De gespletenheid van het land, de clash tussen traditie en verwestersing, zorgt ook voor gespletenheid bij Van Rompay. Zo heeft hij het ook over zijn verdeeldheid sinds hij er een huis heeft gekocht, over hoe hij altijd denkt: "Wat doe ik hier?". 'Hier' is Afrika, maar 'hier' is ook België. Hij koestert het verlangen volledig samen te vallen met Afrika, maar beseft daardoor des te meer hoe blank hij is. Hij heeft in Kenia een tweede thuis gevonden, maar is tegelijk nergens meer thuis.

Droom of nachtmerrie?

Op het einde van de voorstelling lijkt Van Rompay verslagen, verscheurd. Hij wandelt terug op het decor, als blanke, en gaat in een poeltje liggen dat intussen op het decor is verschenen. Hij ligt met zijn hoofd naar beneden, in het water. Hij komt niet boven om te ademen en maakt verder ook geen enkele beweging meer. Het lijkt wel of hij één is geworden met het water, alsof hij één is geworden met Afrika. Eindelijk.

Intussen komt een groot karkas dat de hele tijd al achteraan in het decor lag, in beweging. Het sterke beeld van het langzaam omhooggetrokken karkas wordt nog kracht bijgezet door overweldigende muziekfragmenten. Als eindbeeld zien we het volledige karkas: half mens, half dier. Daarnaast ligt een levenloze Van Rompay in het Afrikaanse water. Is de dood de enige manier om samen te vallen met dat fantastische, maar monsterlijke continent? Is dit Van Rompays ultieme droom? Of een onontkoombare nachtmerrie?

Hoewel de voorstelling het merendeel van het publiek van de sokken blaast, valt het te betwijfelen of het droombeeld dat Verhelst en Van Rompay de westerling toeschrijven nog geheel van toepassing is.

Zou de generatie die na Van Rompay komt – en overigens volledig in postkoloniaal tijdperk is opgegroeid – nog steeds dromen van dat ongetemde, kloppende hart van het zwarte continent? Wordt Afrika niet eerder geassocieerd met honger en armoede dan met een weelderige en paradijselijke cultuur? ■

Helene D'haeseleer,
Bachelor Nederlands – Universiteit Antwerpen

TE LEZEN

_ Laveyne, Liv, *Duet van zwart hart en blank lijf*, www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20130204_00457451, update op 5/02/2013, geraadpleegd op 22/04/2013.

_ *Africa* online:
Africa: http://theaterafrica.tumblr.com/
NTGent: http://www.ntgent.be/productie/africa

_ Van Rompay, Oscar & Verhelst Peter, 2013, *Africa*, NTGent.

TENTOONSTELLINGEN
Zien, lezen, verstaan

Naast de drie tentoonstellingen die reeds beschibaar zijn in het Nederlands en het Frans (en ook het Duits, wat Primo Levi betreft), zal er vanaf eind 2013 een tentoonstelling over Jean Améry verschijnen. Deze Oostenrijkse schrijver en essayist die gekant was tegen de nazi's, emigreerde in 1938 naar België. Van hieruit militeerde hij en werd tot tweemaal toe gearresteerd en opgesloten. In juli 1943 wordt hij door de Gestapo opgepakt wegens zijn deelname aan het Belgische verzet. Hij werd in het fort van Breendonk gemarteld en werd nadien naar Auschwitz gedeporteerd wegens zijn Joodse afkomst. ■

PRAKTISCH

_ Om een tentoonstelling te reserveren, gelieve Georges Boschloos te contacteren op **02 512 79 98** of **georges.boschloos@auschwitz.be**

PRIMO LEVI. OVER-LEVEN ALS INTELLECTUEEL, SCHRIJVER EN GETUIGE VAN ZIJN TIJD

De tentoonstelling *Over-leven, Primo Levi als intellectueel, schrijver en getuige van zijn tijd*, uitgewerkt voor een breed publiek, laat ons kennismaken met één van de grote getuigen van onze tijd doorheen zijn biografie en het literair werk dat hij heeft nagelaten.

BELGIË 1914-1945. LEVENSVERHALEN VAN GETUIGEN IN HET OOG VAN DE STORM

Het gaat om een rondreizende tentoonstelling, voorkomende onder de vorm van 43 panelen die gemakkelijk vervoerbaar en toonbaar zijn, aan dewelke één of twee schermen kunnen toegevoegd worden voor DVD vertoningen. Deze tentoonstelling is, zoals alle tentoonstellingen uitgaande van de Stichting, in twee versies beschikbaar, een Franstalige en een Nederlandstalige.

SLACHTOFFERS VAN HET BEELD. OVER HET CREËREN, HERNEMEN EN BEKRITISEREN VAN CLICHÉS

Slachtoffers van oorlogen, van natuurrampen, van epidemieën... Burgerslachtoffers dringen de laatste vijftig jaar ons dagelijks leven binnen. We zien hen in de kranten, op televisie, op affiches in de straat, in de metro. De beelden zijn in zekere zin banaal geworden, en hebben daarom niet altijd het gewenste effect.

Laureaten

DE JAARLIJKSE WEDSTRIJD VAN DE STICHTING AUSCHWITZ

Leerlingen uit de derde graad van het secundair onderwijs kunnen zich reeds sinds jaren inschrijven om deel te nemen aan onze Schrijfwedstrijd. De laureaten kunnen gratis deelnemen aan een vijfdaagse studiereis naar Auschwitz-Birkenau, vergezeld door de laatste getuigen en overlevenden van de nazi-kampen.
Vanaf dit jaar werd deze wedstrijd opengetrokken naar een veel breder publiek: elk type van het secundair onderwijs kan er nu zijn gading vinden.
Leerlingen van het KSO, BSO, ASO, BuSO en TSO, kunnen nu niet enkel literair, maar ook artistiek en creatief aan de slag. Een aangepaste jury beoordeelt de werken van leerlingen die schrijven, tekenen, schilderen, fotograferen, of nog muziek of film maken, een toneelstuk samenstellen, die willen beeldhouwen of met andere materialen willen werken rond het thema dat hen wordt voorgesteld en dat steeds rechtstreeks verband houdt met burgerzin en democratie.
De wedstrijd gaat ieder jaar door op 27 januari, dag van de bevrijding van Auschwitz. ■

HET THEMA VAN DIT JAAR WAS :

Vrijheid is te kunnen zijn in plaats van te moeten zijn (René Magritte)

DE WINNAARS VAN DIT JAAR ZIJN :

SINT-JANSCOLLEGE – SINT-AMANDSBERG
prijs in de categorie CREATIEF
laureaten:
GROEPSPROJECT VAN 60 LEERLINGEN

S.I.S.A. – ANTWERPEN
prijs in de categorie ARTISTIEK
laureate: AMBER MAINIL

PROVINCIAAL TECHNISCH INSTITUUT – HAMME
prijs in de categorie CREATIEF
laureaat: ARNO HUYLEBROECK

KLEIN SEMINARIE – ROESELARE
prijs in de categorie LITERAIR
laureate: NATALJA RYON

SINT-MAARTENINSTITUUT – AALST
prijzen in de categorie LITERAIR* en ARTISTIEK**
laureaten: ELINE SENESAEL* en SOFIE VANDENBERGH**

PRAKTISCH

_ U vindt alle informatie (reglement en praktische modaliteiten) terug op onze website: **www.auschwitz.be**

_ U kan uw school inschrijven voor deelname op onderstaand adres: **georges.boschloos@auschwitz.be**

→ **In bijlage de twee winnende foto's.**

© Sofie Vandenbergh

© Amber Mainil

CONTACTINFORMATIE

VZW Auschwitz in Gedachtenis - Stichting Auschwitz, Huidevettersstraat 65, 1000 Brussel

Tel: 02/5127998
Fax: 02/5125884

info@auschwitz.be
www.auschwitz.be

Eindredactie: Henri Goldberg, Philippe Mesnard **Hoofdredactie:** Fransiska Louwagie, Fabian Van Samang **Redactiesecretaris:** Frédéric Crahay **Redactiecomité Sporen van herinnering:** Dirk Lagast, Anita Hertogen, Frédéric Crahay, Sylvain Keuleers, Marjan Verplancke **Graficus:** Yann Collin (www.wakeupdesign.fr) **Drukker:** Hayez (www.hayez.be)

Nationale Loterij samen creëren we kansen
Provincie Oost-Vlaanderen Voor ieder van ons
ethias
P&V